שמיטה

חשבון שנת השמיטה

כתב הטור[1] שנחלקו הראשונים בחשבון שנת השמיטה, לר"י - שמיטה היתה (בזמנו של רבינו יעקב בעל הטורים) בחמשת אלפים שמונים ושמונה (ה' פ"ח), ולרש"י - בשנת חמשת אלפים שמונים ותשע (ה' פ"ט), ופסק הטור שהעיקר כדברי רש"י. ה' אלפים פ"ט שהביא הטור בשם רש"י, הוא החשבון שאנו נוהגים על פיו היום, דהיינו כשתוסיף על ה' אלפים פ"ט הרבה שביעיות (תשעים ותשעה), תראה ששנת השמיטה היא ה' אלפים תשפ"ב[2].

פותח שערים

[1] כתב הטור (חושן משפט סימן סז) ז"ל, ובחשבון שנת שביעית איכא פלוגתא, לר"י היתה בשנת פ"ח, ולרש"י בשנת פ"ט והוא עיקר ע"כ. והרמ"א כתב (תחילת סימן ס"ז) ז"ל, ובחשבון שנת השמיטה נפלה מחלוקת, והעיקר ששנת ש"כ ושנת שכ"ז היתה שמיטה, ואם כן יהיה שנת של"ד הבע"ל שמיטה וכו' ע"כ. וראה כפתור ופרח (פרק נא). שו"ת מהרשד"ם (יו"ד סימן קצב). חזון איש (שביעית סימן כ).

[2] כדי לבאר חילוקי השיטות מתי היא שנת השמיטה, יש להקדים תחילה מה היא השנה שאנו מונים לבריאת העולם.

שנה, הוא הזמן שהשמש מקיף את הארץ היקף שלם, או כדי לסבר בדרך הנהוג, כדור הארץ משלים היקף שלם סביב השמש, בשנה, היינו 365 יום ושש שעות (לדעת שמואל בעירובין נו). השנה נחלקת לארבע תקופות, תקופת ניסן (אייר וסיון), תקופת תמוז (אב ואלול), תקופת תשרי (חשון וכסלו), ותקופת טבת (שבט ואדר), והם מה שמכונים אביב קיץ סתיו וחורף. כל תקופה הינה 91 יום ושבע וחצי שעות (365 יום ושש שעות, לחלק ל-4, הם 91 יום ו-7.5 שעות). במסכת ראש השנה (יא ע"א) נחלקו רבי אליעזר ורבי יהושע אם בתשרי נברא העולם או בניסן, מ"מ התבאר בגמ' (שם יב) שלענין התקופות סוברים כרבי יהושע שבניסן נברא העולם. א"כ לדברי שמואל ששנת החמה היא 365 יום ושש שעות, וכשנחלק לארבע יצא שתהיה כל תקופה 91 יום ושבע וחצי שעות, נמצא שאם נתחיל בניסן את מהלך השמש, התקופה הבאה שהיא תקופת תמוז תחול לאחר 91 יום ושבע וחצי שעות, וכן הלאה עד ששלמו כל הארבע תקופות לשנה שלימה, תהיה תקופת ניסן שבשנה שאח"ז, 365 יום ושש שעות לאחר תקופת ניסן שקדמה, ולכן אמר שמואל בגמ' ראש השנה, שתקופת ניסן תחול באחד מרבעי היום, כי בכל שנה תהיה תקופת ניסן שש שעות אחר תקופת ניסן של שנה שעברה, וכיון שנחלק את היממה ל-24 שעות, הרי שתקופת ניסן לעולם תחול באחד מרבעי היום.

תוך כדי שכדור הארץ מקיף את השמש היקף שלם כל 365 יום ושש שעות, הלבנה מלווה את כדור הארץ, נמצא שגם הלבנה עם כדור הארץ מקיפה את השמש כל שנה. אלא שכשהלבנה מקיפה את כדור הארץ היא תוך כדי ליוויה גם מקיפה את כדור הארץ, ומשלימה היקף סביב כדור הארץ כל 29 יום, 12 שעות, ו- 793 חלקי השעה מתוך שעה שלימה של 1080 חלקים (במקום לחלק את השעה ל-60 דקות, מחלקים את השעה ל- 1080, הרמב"ם בהלכות קידוש החודש פ"ו ה"ב מבאר מפני מה חילקו חכמים את השעה דוקא ל-1080 חלקים). היקף שלם זה של הלבנה סביב כדור הארץ, הוא הנקרא חודש.

היקף הלבנה כל חודש, אם תכפיל את זמן ההיקף ב-12 חודשים, תמצא ש-29 יום, 12 שעות, ותשצ"ג חלקים, כפול 12, יהיה 354 יום, ח' שעות, ותתע"ו חלקים. נמצא ששנת חמה יתירה על 'שנת' לבנה י' ימים כ"א שעות ו-ר"ד חלקים.

תחילת כל חודש, היינו מולד הלבנה הוא בזמן שהלבנה תוך כדי הקיפה את כדור הארץ, נמצאת בין השמש לכדור הארץ, וכיון שגם כדור הארץ מסתובב סביב צירו ומשלים סיבוב כל 24 שעות, והצד הפונה לשמש מואר והצד השני לילה, כשהלבנה מקובצת בין כדור הארץ לשמש הרי שהיא נמצאת בשמים במשך היום, כשצד הלבנה הפונה לשמש הוא הצד המואר שלה (כי ללבנה אין אור מעצמה) וע"כ אנשי כדור הארץ אינם רואים כלל את הלבנה, והטעם העיקרי כיון שהצד שאינו מואר של הלבנה פונה כלפי כדור הארץ, וזהו תחילת סיבובה של הלבנה, והוא הנקרא מולד. במשך הימים הלבנה מתקדמת בסיבובה סביב כדור הארץ, ואז, אע"פ שתמיד חציה של הלבנה מואר מהשמש וחציה לא, אנו על כדור הארץ נראה רק חלק מחציה המואר, לאחר שבוע נראה חצי ירח (כשלמעשה זהו רבע), ובאמצע החודש כשהלבנה השלימה חצי סיבוב נראה ירח מלא (שהוא למעשה חצי), לאחר 21 יום שוב נראה חצי ירח (רבע), וכך עד שמתמעטת לגמרי ושוב יש את מולד הלבנה.

כדי להשוות את שנת הלבנה עם שנת החמה, כדי שפסח יחול בתקופת ניסן חודש האביב, ולא יחזור כל שנה ויתמעט באחד עשר יום, מעברים את השנים במחזור של 19 שנה, כשהשנים המעוברות הם ג' ו' ח' י"א י"ד י"ז י"ט.

הלכה כרבי אליעזר שבתשרי נברא העולם, על כן צריך לבדוק אימתי היה המולד הראשון, וממנו נתחיל למנות את מנין שנות העולם. כתבו התוס' (ראש השנה דף ח ע"א ד"ה לתקופות) שכשנברא אדם ביום שישי, הוא קידש את החודש, וראש השנה היה, ובשעה תשיעית של היום נצתוה (שעה 21 של היממה), וכתבו התוס' שמסתמא אז קידש את החודש, ועל כרחך שהמולד היה שש שעות קודם, כי בגמ' (ראש השנה כ ע"ב) איתא ששש שעות ראשונות מהמולד החדש, הלבנה אינה נראית כלל, הרי שכשאדם הראשון קידש את החודש, המולד היה שש שעות קודם, והוא יום שישי סוף שעה 14 של היממה (כי קידש בשעה תשיעית של היום שהוא שעה 21 של היממה, ושש שעות לאחור הוא שעה 15 של היממה), וסימנו וי"ד (והמפרש על הרמב"ם קידוש החודש פ"ו ה"ח כתב טעם אחר, שתחילת בריאתו של אדם שצבר עפרו היה בשעה שלישית מהיום). אמנם כל זה על יום שישי שבו נברא אדם, אלא שתחילת הבריאה הרי היה קודם, בכ"ה אלול, ומה שקודם יום שישי נקרא שנה של תהו, על כן אם תחשב ממולד של וי"ד, לאחור עד תשרי שבשנה הקודמת הנקראת שנה של תהו, תמצא שמולד תשרי היה ביום שני חמש שעות ומאתים וארבע חלקי השעה, וסימנו בהר"ד. ואם תחשב חודש ניסן שקודם מולד תשרי שהיה בשישי שבו נברא אדם, תמצא שהיה מולד ניסן של תהו ביום רביעי תשע שעות ו-תרמ"ב חלקים.

והנה שונה מנין שנותיו של אדם, ממנין שנות עולם, שבבני אדם מעת שנולד אין נקרא שהוא בן שנה, אלא רק כשמשלים שנה ונכנס אל תוך שנתו השנייה אז נאמר שהוא בן שנה. אבל במנין השנים כבר בתחילת השנה נמנה את השנה, ולמשל שנת תשפ"ב שהיא שנת שמיטה, כבר בתחילתה נקראת שנת תשפ"ב. וע"כ מולד תשרי שבשנת תהו קודם שנברא אדם הראשון, היא כבר נקראת שנה ראשונה, שנת א' לבריאה, ומולד תשרי שביום שישי שהוא ראש השנה תחילת שנה של יישוב נקרא כבר שנה ב' לבריאה. וכיון שבאדם לא נמנה את שנתו עד שישלימה, נמצא שאדם הראשון שמת לאחר 930 שנה של שנות אדם, מת בשנת 932 למנין בריאת העולם, כי נברא בשנה ב' לבריאה.

וכן כתב הרמב"ם (הלכות קדוש החדש פ"ו ה"ח) על מולד בהר"ד (שהתבאר לעיל מדברי התוס') ז"ל, וכן כשיהיה עימך ידוע מולד שנה

מלאכות האסורים בשמיטה מהתורה

כתוב בתורה, 'ובשנה השביעת שבת שבתון יהיה לארץ שבת לה' שדך לא תזרע וכרמך לא תזמר, את ספיח קצירך לא תקצור ואת ענבי נזירך לא תבצר שנת שבתון יהיה לארץ'[3].

מפורשים בתורה ארבע מלאכות דאורייתא, א. **זריעה**, ב. **זמירה**, ג. **קצירה**, ד. **בצירה**.

בשונה ממלאכות שבת, בשמיטה מפורשים בפסוק גם אבות וגם תולדות, מזה לומדים - כיון שהתורה פירטה גם מלאכות שהם תולדה הרי שבשמיטה נאסרו רק מלאכות אלו המפורטים בפסוק, ואילו שאר תולדות (ואבות) אינם אסורים מן התורה[4].
נפרט את ארבעת המלאכות האסורים בשמיטה מן התורה, מה המאפיין של המלאכה, ומה הן כוללות ומה אינן כוללות.

זריעה

זריעה הוא בשדה. בנטיעה (נטיעה באילן היינו נטיעה ממש ולא גרעין זרע) נחלקו הראשונים:

פותח שערים

זו ותוסיף שאריתה על ימי המולד, אם פשוטה היא שארית הפשוטה, ואם מעוברת שארית המעוברת, ייצא לך מולד שנה שלאחריה. וכן שנה אחר שנה, עד סוף העולם. והמולד הראשון שממנו תתחיל, הוא מולד שהיה בשנה ראשונה של יצירה, והוא היה בליל שני חמש שעות בלילה ומאתיים וארבעה חלקים, סימן להם ב' ה' ר"ד, וממנו היא התחלת החשבון ע"כ. וראה במפרש על הלכות קידוש החודש שביאר דברי הרמב"ם כמו שהבאנו מתוס'.
אמנם המפרש שם הביא ג' שיטות, האחד, מולד בהר"ד שהתבאר, ולפי"ז אדם הראשון נברא בשנה ב', ומת בשנת 932 לבריאה. והשני, שמחשבים מיום בריאתו שהוא מולד וי"ד (וקרא לו המפרש מולד ו"ב, היינו יום ו' וסוף ב' שעות משעת היום) ואז נאמר שמת בשנת 931 לבריאה. והשלישי, שלא התחיל למנות שנות הבריאה אלא אחר שנת יצירתו והוא שמת בשנת 930 לבריאה.
והנה לעיל הובאו דברי הרמב"ם בהלכות קידוש החודש למנות ממולד בהר"ד, ובהלכות שמיטה ויובל (פרק י הלכה ב) הביא הרמב"ם שני דברים, מנין שנות עולם וזאת מנה ממולד בהר"ד. ומנין שנת השמיטה ובזה נקט ממולד וי"ד יצירתו של אדם הראשון, וז"ל, ומאימתי התחילו למנות (שמיטה), מאחר ארבע עשרה שנה משנכנסו לארץ שנאמר שש שנים תזרע שדך ושש [שנים תזמור כרמך עד שיהיה כל אחד מכיר את ארצו ושבע שנים עשו] בכבוש הארץ ושבע שנים בחילוק, נמצאת אומר בשנת שלש וחמש מאות ואלפים ליצירה מר"ה מאחר מולד אדם הראשון שהיא שנה שניה ליצירה התחילו למנות, ועשו שנת עשר וחמש מאות ליצירה שהיא שנת אחת ועשרים משנכנסו לארץ שמטה, ומנו שבע שמטות וקדשו שנת החמשים שהיא שנת ארבע וששים משנכנסו לארץ ע"כ. וראה בדרך אמונה (אות ח) שביאר שיציאת מצרים ומתן תורה היה בשנת 2448 כדאיתא בסדר עולם ומבואר ברש"י ע"ז ט ע"א, ומנין זה הוא מאדם הראשון (מולד וי"ד), אמנם במנין ליצירה (בהר"ד) צריך להוסיף עוד שנה, דהיינו שיציאת מצרים היה בשנת 2449. אמנם כאן הרמב"ם לענין שנת השמיטה הראשונה, שהיא 21 שנה אחר שנכנסו לארץ, מונה את מנין השנה ההיא מאדם הראשון, הרי שהתחילו למנות שנים לשמיטה בשנת 2503 (2504 ליצירה) היינו אחר 14 שנה שכבשו ושחלקו התחילו למנות שנה ראשונה ושניה וכו' עד שנת שמיטה, שהשמיטה הייתה בשנת 2509 שהיא שנת 2510 ליצירה.
עוד כתב הרמב"ם (שמיטה ויובל פ"י הלכה ג-ז) וזה קיצור דבריו, שבעה עשר יובלים מנו ישראל משנכנסו לארץ ועד שיצאו, חרבן בית ראשון היה בשנה ראשונה לשמיטה, היינו שתשעה באב היה עדיין בשנת השמיטה, וחודשיים אח"ז בא' תשרי היה שנה ראשונה (מוצאי שביעית), ושנה זו שהיא ראשונה לשמיטה הייתה שנת 36 למנין שנות היובל. שארבע מאות שנה ועשר שנים עמד בית ראשון, כיון שחרב הבית בטל מנין זה, משבטלה נשארה הארץ חרבה שבעים שנה ונבנה בית שני, וארבע מאות ועשרים שנה עמד, ובשנה השביעית מבניינו עלה עזרא והיא הביאה השנייה, ומשנה זו התחילו למנות מנין אחר (דהיינו שהשנה השביעית לעלייה הייתה בעצמה שנה ראשונה למנין שנות שמיטה), ועשו שנת י"ג לבנין בית שני שמטה, ומנו שבע שמטות וקדשו שנת החמשים, אעפ"י שלא היתה שם יובל בבית שני מונין היו אותו כדי לקדש שמיטות.
נמצאת למד שהשנה שחרב בה הבית באחרונה שתחלתה מתשרי שאחר החרבן כשני חדשים שהרי מתשרי הוא המנין לשמיטים וליובלות אותה השנה מוצאי שביעית היתה, ושנת ט"ו מן היובל התשיעי היתה, ולפי חשבון זה שנה זו שהיא שנת אלף ומאה ושבע לחרבן שהיא שנת שמנים ושבעה ואלף וארבע מאות למנין שטרות שהיא שנת שש ושלשים ותשע מאות וארבעת אלפים ליצירה היא שנת שמיטה והיא שנת אחת ועשרים מן היובל.
אבל כל הגאונים אמרו שמסורת היא בידיהם איש מפי איש שלא מנו באותן השבעים שנה שבין חרבן בית ראשון ובנין בית שני אלא שמטות בלבד בלא יובל, וכן משחרב באחרונה לא מנו שנת החמשים אלא שבע שבע בלבד מתחלת שנת החרבן וכן עולה בגמרא ע"ז חשבון זה שהוא קבלה.
ושנת השמטה ידועה היא ומפורסמת אצל הגאונים ואנשי א"י, וכולן לא מנו אלא לשני חורבן משליכין אותן שבע שבע, ולפי חשבון זה תהי שנה זו שהיא שנת שבע ומאה ואלף לחרבן מוצאי שביעית, ועל זה אנו סומכין, וכפי החשבון זה אנו מורין לענין מעשרות ושביעית והשמטת כספים שהקבלה והמעשה עמודים גדולים בהוראה ובהן ראוי להתלות ע"כ.

[3] פרשת בהר (פרק כ"ה פסוקים ד-ה) בפסוקים המדברים על שמיטה. בפסוקים הכתובים על היובל (ויקרא פרק כ"ה פסוק י"א) כתוב - יובל הוא שנת החמשים שנה תהיה לכם לא תזרעו ולא תקצרו את ספיחיה ולא תבצרו את נזריה. ולא הוזכר שם זמירה. וראה תורה תמימה שביאר טעם.

[4] מועד קטן (ב ע"ב) רבא אמר אפילו תימא רבנן, אבות אסר רחמנא תולדות לא אסר רחמנא, דכתיב ובשנה השביעית שבת שבתון יהיה לארץ שדך לא תזרע וגו', מכדי, זמירה בכלל זריעה, ובצירה בכלל קצירה, למאי הלכתא כתבינהו רחמנא, למימרא דאהני תולדות מיחייב, אאחרנייתא לא מיחייב וכו'. רמב"ם (הלכות שמיטה ויובל פרק א הלכה י).

א. יש שכתבו שנטיעה אסורה מדאורייתא כמו זריעה[5].

ב. יש שכתבו שנטיעה אסורה רק מדרבנן[6].

בזריעת גרעין באילן נחלקו:

א. לחזו"א אין זה זורע.

ב. למנחת חינוך הוא בכלל שדך לא תזרע[7].

באילן סרק, מהרמב"ם משמע שהוא דרבנן[8]. החזו"א הביא שאיסור אילן סרק הוא דאורייתא (לדעות שנטיעה באילן הוא דאורייתא).

זמירה

זמירה הוא בגפן. בשאר אילנות נחלקו אם יש בהם או שייך בהם איסור זמירה דאורייתא:

א. מדברי הרמב"ם משמע שאסור מדאורייתא[9].

ב. דעת רש"י שהוא דרבנן[10].

באילן סרק יותר משמע בדברי הפוסקים שהוא דרבנן אף שדנו בזה. זמירה בזרעים נחלקו האחרונים אם הוא דאורייתא או דרבנן.

זמירה לא בגוף האילן (למשל, דילול הפירות) כדי שהאילן יגדל יפה:

א. יש שסוברים שהוא דאורייתא[11].

ב. יש סוברים שהוא דרבנן[12].

זמירה המקלקלת מותרת, והוא הדין בשאר מלאכות אם מקלקלות[13].

קצירה

קצירה (ובצירה) אסורה בין אם לצורך הפירות, ובין אם הקצירה הוא לצורך עבודת הקרקע. לא רק בשדה אסור אלא כולל איסור קצירה (ובצירה) בכל גידולי הארץ והאילן[14].

זמן האיסור, קצירה ובצירה שונים מזריעה וזמירה, זריעה וזמירה הם מלאכות האסורות בשנת השמיטה (ובזמן המקדש גם בתוספת שביעית), אך קצירה ובצירה הם איסורים שנמדדים בפירות, פירות שישית מותר לקצור ולבצור בשמיטה, וכן פירות שביעית אסורים לקצור ולבצור בשמינית[15].

האיסור אינו מוחלט כי הרי אנו אוכלים פירות בשביעת דכתיב והיתה שבת הארץ לכם לאכלה, האיסור הוא לקצור כדרך הקוצרים (את כל השדה) אבל מותר לקחת כדי צרכו ובשינוי (שיבואר), ובפירות הפקר אפילו כדרכו (ובכל זה יש מחלוקות ויבואר בהמשך).

בצירה

בצירה (וקצירה) אסורה בין אם לצורך הפירות, ובין אם הקצירה הוא לצורך עבודת הקרקע. לא רק בגפן אסור אלא כולל איסור

פותח שערים

5 הר"ש, והר"ש סירילאו, ולדעת החזו"א כן גם דעת הרמב"ם ור"ת.

6 רמב"ם (הלכות שמיטה פרק א), ובדעת ר"ת נחלקו.

7 מנחת חינוך (מצוה שכז) ז"ל, ונראה דגם באילנות אם זרע אילן עובר דזריעה זרע אילנות הם בכלל לאו זה דשדך לא תזרע. ואף דבכלאי זרעים אינו חייב אם זרע זרע אילנות עיין רמב"ם פ"ח דכלאים, ובהרהמ"ח (ספר החינוך) פרשת קדושים, אבל כאן דכתיב שדך לא תזרע ואין מפורש איזה זריעה נ"פ דזריעות זרע אילנות הם בכלל לאו זה דשדך לא תזרע וכו'.

8 וכן בערוך השולחן. ומהרי"ל דיסקין דן כיון שסרק הוא דרבנן אם אפשר להתיר בשעת הדחק. במעדני ארץ הסתפק אם נידון כדאורייתא או כדרבנן.

9 כן פרשו ברמב"ם התויו"ט אגלי טל המנחת חינוך הרש"ש, וכן דעת החינוך, וכן הרשב"ם והמבי"ט. אמנם החזו"א כתב בדעת הרמב"ם שהוא דרבנן.

10 מוע"ק (ד ע"א) מהגמרא ודברי רש"י משמע דרבנן, וכן בר"ש ובר"ש סירילאו, וכן למד החזו"א בדעת הרמב"ם, וכתב דהכי נקטינן שהוא דרבנן כי כך משמע גם מהגמרא במו"ק.

11 התויו"ט (שביעית ד, ד), ועיין במלאכת שלמה.

12 פאת השולחן אמנם עיין בטעמו, וכן המשנה ראשונה, וכן בגרא"ז מלצר עיין דבריו.

13 גמרא בב"ב (דף פ), תוס' סנהדרין (כ"ו).

14 רמב"ם (ל"ת רכ"ב, שמיטה ויובל פרק א).

15 עיין חזו"א (שביעית כ"ב ב ד"ה תפו"ז).

בצירה (וקצירה) בכל גידולי הארץ והאילן[16]. אמנם יש חולקים ואומרים שאיסור בצירה מדאורייתא הוא בגפן בלבד ובשאר האילנות הוא דרבנן[17].

זמן האיסור, קצירה ובצירה שונים מזריעה וזמירה, זריעה וזמירה הם מלאכות האסורות בשנת השמיטה (ובזמן המקדש גם בתוספת שביעית), אך קצירה ובצירה הם איסורים שנמדדים בפירות, פירות שישית מותר לקצור ולבצור בשמיטה, וכן פירות שביעית אסורים לקצור ולבצור בשמינית[18].

האיסור אינו מוחלט כי הרי אנו אוכלים פירות בשביעת דכתיב והיתה שבת הארץ לכם לאכלה, האיסור הוא לקצור כדרך הקוצרים (את כל השדה) אבל מותר לקחת כדי צרכו ובשינוי (שיבואר), ובפירות הפקר אפילו כדרכו (ובכל זה יש מחלוקות ויבואר בהמשך).

פרטים בקצירה ובצירה

האיסור בקצירה ובצירה אינו מוחלט, כי הרי אנו אוכלים פירות בשביעת דכתיב 'והיתה שבת הארץ לכם לאכלה'[19], ובתורת כהנים דרשו שיש הבדל בין שדה שמור לבין שדה הפקר, וכן יש הבדל כיצד האדם קוצר ובוצר[20] שאיסור הוא לקצור כדרך הקוצרים (את כל השדה) אבל מותר לקחת כדי צרכו ובשינוי (יש פרטים בזה), ואלו דעות הראשונים בקצרה:

א. דעת רש"י, בשדה הפקר אין איסור קצירה ובצירה. בשדה שמור אסור לקצור ולבצור אפילו בשינוי. בשדה שמור שהפקירו אין איסור קצירה ובצירה[21].

ב. דעת התוס' וראב"ד, בשדה הפקר מותר לקצור ולבצור רק בשינוי. בשדה שמור אסור לקצור ולבצור אפילו בשינוי[22].

ג. דעת הר"ש, בשדה הפקר אין איסור קצירה ובצירה. בשדה שמור מותר לקצור ולבצור רק בשינוי[23].

ד. דעת הגר"א, בשדה הפקר אסור לקצור ולבצור, אך מותר לתלוש ביד. בשדה שמור אסור לקצור ולבצור ואפילו לתלוש ביד אסור[24].

עוד נחלקו הפוסקים אם גם חרישה היא דאורייתא או דרבנן.

מלאכות דרבנן

אם המלאכה היא דאורייתא האיסור הוא מוחלט, אבל מלאכה שהיא דרבנן יש אופנים שבהם חכמים לא גזרו עליהם (אמנם כיון ששביעית בזמן הזה דרבנן, יש שהקלו באופנים מסוימים גם במלאכות דאורייתא כפי שיפורט לקמן).

שאר העבודות שיש במלאכת השדה והאילן, הגינה או הזרעים, אסורים מדרבנן, מקצתם אסורים בגלל שהם מלאכות להשבחת האילן או הקרקע הזרעים או הגינה, וחלקם אסורים לא בגלל שהם מלאכות אלא אפילו אינם מלאכות נאסרו בגלל מראית העין שיהיה נראה שפלוני עובד בשמיטה, כאן יבוארו המלאכות אשר הם עבודות באילן או בקרקע בזרעים או בגינה, האסורים מדרבנן, ובאיסורים אלה יש אופנים שחכמים התירו את העבודה[25].

הסיבה שלא גזרו חכמים באופנים של הפסד וכדומה, כתב הרמב"ם[26] מפני מה התירו כל אלה, שאם לא ישקה תעשה הארץ מלחה וימות כל עץ שבה, והואיל ואיסור הדברים האלו וכיוצא בהם - מדבריהם - לא גזרו על אלו, שאין אסור מן התורה אלא אותן שני אבות ושתי תולדות שלהם כמו שביארנו, עד כאן לשונו. וכן כעין זה ברש"י ובריטב"א שמשום הפסד התירו[27].

מה נקרא מלאכה האסורה מדרבנן ומה לא נקרא מלאכה, וכן איזה מלאכה התירו ואיזה מלאכה לא התירו, נחלקו בזה הראשונים:

א. רמב"ם (ורש"י במו"ק): עבודות שהם כדי לקיים את האילן ולא להשביח אותו, מותרות אף שהם מלאכות כי לא אסרו

פותח שערים

16 **רמב"ם** (ל"ת רכ"ב, שמיטה ויובל פרק א).
17 **רבינו גרשום** (כריתות ט"ו ט"ז).
18 **חזו"א** (שביעית כ"ב ב ד"ה תפו"ז).
19 **ויקרא** (כ"ה ו).
20 **וכן במשנה שביעית** (ח ו).
21 **רשי ויקרא** (כ"ה ה) **וכפי שביאר הרמב"ן**.
22 **תוס'** (ר"ה דף ט ע"א), **ראב"ד** (בתו"כ).
23 **הר"ש שביעית** (ח ו), **וכדבריו כתב גם הרא"ש** (פ"ח מ"ו).
24 **שנות אליהו** (שביעית ח ו).
25 **סוגיית הגמרא והראשונים** (מוע"ק דף ב).
26 **הלכות שמיטה ויובל** (פרק א הלכה י).
27 **רש"י וריטב"א** (מוע"ק דף ב ע"ב).

חכמים מלאכות שהם לקיום האילן, ומשום הפסד[28]. עבודות לקיום האילן שבהכרח גם ישביחו אותו כיון שכל ההיתר הוא משום פסידא לכן יהיה מותר, ובזה כתב החזו"א להלכה שאם יפסדו כל האילן או הפירות - יש להקל בזה.

ב. עבודות שהם כדי לקיים את האילן ולא להשביח אותו, אינם נחשבים לעבודות כלל, ומותרות, ומדברי רש"י אף משמע שכיון שאינו נחשב מלאכה, הרי שאפילו מלאכות דאורייתא אין בהם איסור כל שאופן עשייתם הוא לקיים את האילן ולא להשביח אותו, כי לקיים את האילן אינו מלאכה כלל (בכל אופן מדאורייתא) [29]. עבודות לקיום האילן שבהכרח גם ישביחו אותו כיון שכל ההיתר הוא משום שלקיום האילן אינה עבודה כלל, כאן שיש גם השבחה הרי שיש מלאכה (מלאכה דאורייתא), ובמלאכה אין היתר כלל, ולכן יהיה אסור, ובזה כתב החזו"א להלכה שאם יפסדו כל האילן או הפירות - יש להקל בזה.

ג. יש שני מיני עבודות, עבודות חשובות, ועבודות שאינם חשובות, החשובות הם עבודות שמספיק פעם אחת לעשותן כמו זיבול, ועבודות שאינם חשובות הם עבודות שלא מספיק פעם אחת וכגון השקייה, החשובות אפילו שהם מדרבנן אין היתר לעשותם בשביעית, ורק המלאכות שאינם חשובות כמו השקייה יש היתר ורק במקום הפסד לקיום האילן גרידא[30]. עבודות לקיום האילן שבהכרח גם ישביחו אותו אם היא מלאכה חשובה אסור, ואם היא מלאכה שאינה חשובה מותר אם זה לקיים את האילן ואפילו אם ממילא גם משביח אותו, ובזה כתב החזו"א להלכה שאם יפסדו כל האילן או הפירות - יש להקל בזה.

הבדל בין מלאכה דאורייתא למלאכה דרבנן

אם המלאכה היא דאורייתא האיסור הוא מוחלט ואין היתר לעשות את המלאכה כל שהיא אסורה, אבל מלאכה שהיא דרבנן יש אופנים שבהם חכמים לא גזרו עליהם. אמנם כיון כפי שנתבאר לעיל - דעת הריטב"א שעבודות שהם כדי לקיים את האילן ולא להשביח אותו אינם נחשבים לעבודות כלל, ומדברי רש"י אף משמע שכיון שאינו נחשב מלאכה, הרי שאפילו מלאכות דאורייתא אין בהם איסור כל שאופן עשייתם הוא לקיים את האילן ולא להשביח אותו, כי לקיים את האילן אינו מלאכה כלל, לכן יש מי שהקל אפילו במלאכות דאורייתא אם זה לאוקמי אילנא ועל ידי גוי[31].

שמיטה בזמן הזה, דאורייתא או דרבנן

מחלוקת רבי ורבנן[32] בדין שביעית בזמן הזה, לדעת חכמים שביעית בזמן הזה מדאורייתא, ורבי אומר - וזה דבר השמיטה שמוט, בשתי שמיטות הכתוב מדבר, אחת שמיטת קרקע ואחת שמיטת כספים, בזמן שאתה משמט קרקע אתה משמט כספים, ובזמן שאי אתה משמט קרקע (רש"י, כגון בזמן הזה שבטלה קדושת הארץ) אי אתה משמט כספים.
נחלקו הראשונים בביאור דברי רבי, ואם שמיטה בזמן הזה דאורייתא או דרבנן, או שאינה נוהגת כלל:

א. **שביעית בזמן הזה דאורייתא.** (כסף משנה ד כה בדעת הרמב"ם אף שנראה שסותר עצמו, רמב"ן בספר הזכות ובגיטין ל"ו., רא"ש גיטין פרק ח סימן יד, אור זרוע מביאים דעות אלה).

ב. **הלכה כרבי ושביעית בזמן הזה דרבנן.** (פשטות דברי הרמב"ם שמיטה ויובל ט ט"ז, כסף משנה פרק ד' מהלכות שמיטה ויובל הלכה כ"ט [אף שסותר עצמו במק"א], ספר יראים סימן רעח, סמ"ג עשין קמז, הרמב"ן והרשב"א ובדעת הראב"ד, שו"ת הרשב"א חלק ג סוף סימן ל"ב וחלק ד סימן ל"ב וקכ"ז, ריטב"א גיטין ל"ז, סמ"ק סימן רנ"ח, ר"ן, בעל העיטור סוף אות פרוזבול דף ע"ז ע"ג, ר"ן ונימוקי יוסף גיטין ל"ז, ספר החינוך סימן פ"ד וסוף סימן תע"ז, טור יורה דעה סימן של"א, מהריק"ש חו"מ סימן ס"ז, רשב"ש סימן רנ"ח, אבקת רוכל סימן כ"ד).

ג. **שביעית בזמן הזה אינה אפילו דרבנן אלא רק דרך חסידות.** (רבינו זרחיה הלוי בעל המאור גיטין פרק השולח, כדעת הראב"ד [טרם שחזר בו]).

ד. **שביעית בזמן הזה אינה נוהגת כלל.** (שו"ת הרשב"ש סימן רנ"ח הביא שזו דעת בעל הלכות גדולות, והרב רבי יהודה הנשיא אלברצלוני, רבינו יהודה בן יקר, בעל העיטור).

פותח שערים

[28] **רמב"ם שמיטה ויובל** (פרק א הלכה ז).

[29] **ריטב"א** (מוע"ק דף ג ע"א), **רש"י** (ע"ז דף נ ע"ב).

[30] **מאירי** (מוע"ק ב ע"א), **וכך למד החזו"א בדברי הנמוק"י** (בריש מוע"ק) **החזו"א בשביעית** (י"ז כ ד"ה הנ"י).

[31] **ילקוט יוסף** (שביעית פרק א סעיף י"ט).

[32] **גמ' גיטין** (דף ל"ו).

להלכה נקטינן ששביעית בזמן הזה דרבנן.

ספק שביעית בזמן הזה, במלאכות דאורייתא ובמלאכות דרבנן

התבאר לעיל מחלוקת פוסקים אם שביעית בזמן הזה דאורייתא או דרבנן. להלכה נפסק ששביעית בזמן הזה מדרבנן. אמנם כיון שהוא מחלוקת הפוסקים, על כן 'בספק שביעית' נחלקו עוד להלכה האם נידון כספק דרבנן ולקולא, או שיש לו צד דאורייתא ולחומרא. נאמרו בזה כמה דעות ואלו הם:

א. שביעית בזמן הזה דרבנן, על כן אם יש ספק, נידון כספק דרבנן ולקולא.

ב. כיון שיש דעות ששביעית בזמן הזה דאורייתא, וגם להפוסקים ששביעית בזמן הזה דרבנן מ"מ עיקרו מן התורה (בזמן הבית ובמלאכות דאורייתא), על כן לא נידון כספק דרבנן, וספקו לחומרא.

נטיעה לפני שנת השמיטה - אילן פרי

יש להקדים תחילה מהלכות ערלה. הנוטע אילן צריך להמתין שלש שנים לפני שפירות האילן יהיו מותרים (שנה הרביעית היא נטע רבעי). שנות ערלה נמנים מראש השנה לראש השנה, למשל, הנוטע אילן בחודש ניסן, כשיגיע ראש השנה נחשב ששלמה שנה שלימה, וצריך להמתין רק עוד שנתיים (עוד שתי ראש השנה). אמנם הנוטע בחודש אלול, כשיגיע ראש השנה אין נחשב ששלמה שנה שלימה, כי שלשים יום בשנה חשוב כשנה, אבל פחות לא. בנוסף, אילן משריש רק לאחר ארבעה עשר יום, לכן, הנוטע אילן ורוצה שיחשב בראש השנה הראשון, שכבר עברה שנה שלימה, צריך לנטוע לפני ראש השנה באופן שהאילן ישריש עד שלושים יום לפני ראש השנה, על כן צריך ארבעה עשר יום שהוא כדי זמן השרשה, ועוד שלשים, ולכן רק אם נוטע עד סוף יום ט"ו באב, כשיגיע ראש השנה נחשב שעברה שנה שלימה, ארבעה עשר יום של השרשה, ועוד שלשים יום כדי שיחשב לשנה[33].

כיון שכך, כדי שלא יהיה מראית עין שיסברו שנטע אילן בשמיטה, גזרו חכמים שלא יטע אדם אילן פרי לפני השמיטה באופן שלא יחשב שעברה שנה שלימה משנות הערלה. לכן, לא יטע אדם בערב שביעית מסוף יום ט"ו באב והלאה[34], כי אם יטע, לא תושלם שנה ראשונה של שנות ערלה בראש השנה של שמיטה, ויסברו העולם שנטע אילן בשנת השמיטה כי רואים שעדיין לא שלמה השנה הראשונה לשנות ערלה[35].

אם האילן כבר היה נטוע בגוש עפר שמתקיים עמו, אין צריך להמתין, אלא יכול ליטע עם הגוש עד כ"ט אב, אמנם יש בזה פרטים בדיני ערלה, אם האילן היה נטוע בעציץ נקוב או לא, ולפי פרטים אלו ישתנה הדין לגבי שביעית, ויש לשאול שאלת רב.

נטיעה לפני שנת השמיטה - אילן סרק

זמן אחרון לשתילת עצי סרק הוא ט"ו אלול עד סוף היום (לכתחילה). לאחר תאריך זה אין לשתול עצים[36]. אמנם אם העץ היה עם גוש עפר ורוצה להעבירו לקרקע עם הגוש, אפשר לשתול גם לאחר תאריך זה. אם בכל זאת רוצה לנטוע עצי סרק אחרי תאריך זה, יש לסמוך בזמן הזה על המתירים[37].

זריעה לפני שנת השמיטה - פרחים או זרעים

שתילת פרחים או זריעת זרעים: זמן אחרון לשתילת פרחים או זריעת זרעים, הוא כ"ו אלול עד סוף היום[38]. לאחר תאריך זה אין לשתול פרחים או לזרוע זרעים. אמנם כל זה לגבי עצם השתילה, אבל אם רוצה לאכול בשביעית ירקות שזרע לפני כן, צריך

פותח שערים

[33] שולחן ערוך (יו"ד סימן רצד).

[34] רמב"ם הלכות שמיטה (פרק ג הלכה יא). שולחן ערוך (סימן רצד).

[35] אמנם המהרי"ק כתב טעם אחר בדעת הרמב"ם, שכיון שיראו את תחילת צמיחת האילן, יסברו שנטע בשמיטה, ונפק"מ בין ב' הטעמים יכול להיות לענין אילנות סרק.

[36] ראה דרך אמונה (פ"א סק"א). וכן פסק באור לציון (שביעית עמוד כד).

[37] התירו באילנות סרק לדעת הרמב"ם, הגרעק"א בהגהות על הרמב"ם, פאת השולחן בדעת הרמב"ם, והפני יהושע בר"ה. והחזו"א (סימן כב אות ה). וכן באור לציון (שביעית עמוד כד) כתב שבדיעבד במקום הצורך יש להקל.

[38] אור לציון (שביעית עמוד כד).

לזרוע קודם ובאופן שעד ראש השנה הצמח ינבוט וייראה מעל פני הקרקע (שלא יאסר באיסור ספיחין).

תוספת לשנת השמיטה

צריך להוסיף זמן מועט על שנת השמיטה, כמו בתוספת שבת, לכן בכ"ט אלול בסוף היום יימנע מלעשות מלאכות שאסורים בשמיטה.

עציץ נקוב ושאינו נקוב

עציץ נקוב נחשב כמחובר לקרקע, כמובא במשנה לענין תרומות ומעשרות[39], כלאי הכרם[40], שבת[41], טומאה[42]. רבי שמעון חולק בכמה מקומות שבין נקוב ובין שאינו נקוב אינו נחשב כמחובר. אמנם, בביכורים הדין שונה[43].

עציץ שאינו נקוב אינו נחשב כקרקע, ואינו חייב בתרומות ומעשרות אלא מדרבנן[44], כיון שלא נקרא עליו 'היוצא השדה'[45]. לקמן יבואר על איזה חומר של עציץ מדובר.

מיני חומר העציץ

עציץ שאינו נקוב העשוי ממתכת, לכולי עלמא אינו נחשב כקרקע בין לזרעים ובין לאילן. כלי גללים או כלי אדמה לכולי עלמא נחשב כמחובר לקרקע ואין צריך נקיבה, בין לאילנות ובין לזרעים[46]. כלי העשוי מחרס, וכלי עץ, נחלקו הראשונים וכאן סיכום השיטות:

כלי חרס:

א. דעת רש"י שכלי חרס אין צריך נקיבה[47].

ב. דעת רוב הראשונים שכלי חרס צריך נקיבה לזרעים אבל לא לאילן[48], וכתב החזון איש שכך אוחזים למעשה.

כלי עץ:

א. דעת הרבה פוסקים שכלי עץ אין צריך נקיבה.

ב. יש אומרים שבכלי עץ אין מועיל נקיבה[49].

כלי אבן אינו יונק מהקרקע עד שתהיה בו נקיבה[50].

בירושלמי[51] הובאה דעת רבי חזקיה - 'הנוטע בעציץ שאינו נקוב חייב בערלה', ומבאר רבי יוסי את דברי רבי חזקיה - 'מפני

פותח שערים

[39] **דמאי** (פרק ה משנה י), **עציץ נקוב הרי זה כארץ, תרם מהארץ על עציץ נקוב מעציץ נקוב על הארץ תרומתו תרומה, משאינו נקוב על הנקוב תרומה ויחזור ויתרום, מן הנקוב על שאינו נקוב תרומה ולא תאכל עד שיוציא עליה תרומות ומעשרות. ורמב"ם** (תרומות פרק ה הלכה טו). **וראה משנה למלך** (ביכורים פרק ב הלכה ט).

[40] **כלאים** (פרק ז משנה ח), **עציץ נקוב מקדש בכרם, ושאינו נקוב אינו מקדש וכו'. רמב"ם** (הלכות כלאים פרק א) **ז"ל, ואחד הזורע בארץ או בעציץ נקוב, אבל הזורע בעציץ שאינו נקוב מכין אותו מכת מרדות ע"כ. וראה עוד שם** (פרק ה הלכה טז, והלכה כג).

[41] **משנה שבת** (פרק י משנה ו), **התולש מעציץ נקוב חייב, ושאינו נקוב פטור. רמב"ם** (הלכות שבת פרק ח).

[42] **עוקצין** (פרק ב משנה י). **רמב"ם** (טומאת אוכלין פרק ב הלכה ט).

[43] **רמב"ם** (ביכורים פרק ב) **הגדל בעציץ אף על פי שהוא נקוב והגדל בספינה אינו מביא ממנו כל עיקר שנאמר בארצם וכו'.**

[44] **ברכות** (מז ע"ב). **שבת** (קכח ע"א). **עירובין** (לא ע"ב). **פסחים** (לה ע"ב). **יומא** (פג ע"ב). **יבמות** (קיד ע"א). **גיטין** (סה ע"א).

[45] **רש"י נדרים** (מד ע"ב ד"ה ודילמא).

[46] **ראה דרך אמונה** (תרומות פרק א אות רכא). **אמנם יש הסוברים שגם כלים אלו צריכים נקיבה ראה פירוש המשנה לרמב"ם** (עוקצין ב, י), **אך בטומאת אוכלין** (ב, יא) **כתב כשאר הראשונים. וראה מלאכת שלמה בעוקצין** (שם). **ומשנה למלך** (ביכורים ב, ט).

[47] **גיטין** (ז ע"ב).

[48] **ראה דרך אמונה בציון ההלכה** (תרומות פרק א ס"ק תסא).

[49] **מדברי ר"ת בתוס'** (מנחות פה ע"א). **וראה דרך אמונה בציון ההלכה** (תרומות פרק א ס"ק תסז).

[50] **גיטין** (כב ע"א) **'דמפסיק צונמא'. ר"ש ורע"ב** (עוקצין ב, י). **טל אורות** (קיצור דינים מלאכת זורע ט). **חזו"א שביעית** (כב א, ו).

[51] **ערלה** (פרק א הלכה ב) **רבי יצחק בר חקולה בשם חזקיה, הנוטע בעציץ שאינו נקוב חייב בערלה. רבי יוסי אמר מפני שהשרשין מפעפעין אותו. רבי יונה מפיק לישנא כלי חרש עומד בפני שרשין. רבי ירמיה בעי נטע בו דלעת מאחר שהוא כנקוב אצל האילן כנקוב הוא אצל הזרעים. רבי יוחנן בשם רבי ינאי אילן שנטעו בתוך הבית חייב בערלה ופטור מן המעשרות דכתיב** (דברים יד כב) **עשר תעשר את כל תבואת זרעך היוצא השדה. ובשביעית צריכ' דכתיב** (ויקרא כה ב) **ושבתה הארץ שבת לה' וכתיב** (שם ד) **שדך לא תזרע וכרמך לא תזמור.**

שהשורשים מפעפעין אותו'. בענין כלי חרס מוסיף רבי יונה - 'כלי חרס עומד בפני שורשים'.
יש שני דרכים שאפשר לבאר את דברי רבי יוסי (שביאר את דברי רבי חזקיה) 'מפני שהשרשים מפעפעין אותה'. וכן מה כוונת דברי רבי יונה.

א. כוונת דבריו שהשורשים יונקים מהקרקע אפילו בעציץ שאינו נקוב, היינו אפילו שאין בעציץ נקב כלל וגם לא עתיד להיות נקב, בכ"ז הם יונקים[52].

ב. כוונת דבריו שהשורשים יעברו בעתיד את עובי הכלי, ולכן נקרא שיונק מהקרקע, כי כיון שבעתיד השרשים יעברו לכן כבר עכשיו כשעדיין אין נקב הם גם כן יונקים, וזה ביאור שהשורשים מפעפעין[53]. וע"ז אמר רבי יונה שכלי חרס שאינו נקוב אף ששרשי אילן יונקים דרכו, מ"מ זרעים שנזרעו בעציץ שרשיהם חלשים ולא ינקבו בעתיד ולכן גם לא יונקים מהקרקע.

אוצר בית דין

עיקר הדרך שמשתמשים באוצר בית דין בשמיטה לחלוקת היבול, הוא שבעל השדה מפקיר את שדהו כדין, והבית דין ממנים את בעל השדה (בדרך כלל) לטפל עבור הבית דין בקצירת היבול וההבאה אל החנויות ששם מוכרים את הפירות לא כמחיר על עצם הפרי, אלא מחיר הטיפול וההבאה, כשגם בעל השדה השכר שלו כפועל המנהל את כל ההעברה של יבול השדה אל החנויות, וכיון שבעל השדה הפקיר את שדהו על כן מתקיים - 'והשביעית תשמטנה ונטשתה', והבית דין רק מביאים את הפירות כשירות עבור הציבור שאינם יכולים לצאת אל השדות. יש להזכיר שבפשטות השדה עדיין הפקר ומי שרוצה לבוא וליטול הרשות בידו (ואומרים כן בשם החזו"א). אמנם בשו"ת הרשב"ש (רנ"ח) כתב שהבית דין יכול לשמור את השדה שלא יכנסו. אלא שיש לדון בדברי שו"ת הרשב"ש שמשמע מהשאלה שנשאל שם שעיקר השמירה של הבית דין שהוא התיר הייתה כדי שלא יבואו נכרים ללקוט את פרי השדה.

מקור ענין אוצר בית דין מובא בתוספתא, ובראשונים שהביאו דברי התוספתא (תוספתא שביעית פ"ח, רמב"ן ויקרא כ"ה ז, רא"ש פ"ט מ"ח, תוס רי"ד פסחים נ"א ע"ב).

חשוב לדעת: אוצר בית דין אינו מתיר לעשות מלאכות בקרקע בשמיטה, הטיפול בפירות הינו רק לאוקמי אילנא ולא לאברויי, כמו הדברים שמותר ליחיד לעשות, אוצר בית דין נותן את האפשרות רק כיצד ללקט את הפירות בהיתר, וכיצד למכור אותם בהיתר, אך אסור לזרוע ועוד מלאכות האסורות בשמיטה (שלא כמו ענין ההיתר מכירה, שהנידון בו יפורט בהמשך). את הדברים המותרים על ידי אוצר בית דין אנו נפרט לקמן.

אוצר בית דין גם אינו מתיר את איסור ספיחין, ירקות שגדלים כל שנה מחדש יש בהם גזירת ספיחים ואסורים, אלא אם כן ירקות אלה נזרעו בשישית וניכרו בשישית (ונחלקו כמה צריך שיגדל בשישית) שאז מותר ללקטם ולאכלם בשמיטה, עיקר אוצר בית דין הוא עבור פירות האילן.

אוצר בית דין - הקצירה

כיון שבעל השדה מפקיר את שדהו, הרי שנידונים פירות השדה כדין פירות הפקר, וכבר נרשם לעיל מחלוקת הראשונים בענין איסור קצירה האם נוהג גם בפירות הפקר או לא, ונעתיק לכאן שוב את המחלוקת שלענין קצירה בשדה הפקר.
לפי זה, לדעת רש"י והר"ש אין איסור קצירה בשדה הפקר, ולדעת התוס' והראב"ד מותר בשינוי, ולדעת הגר"א רק ביד מותר.

פותח שערים

[52] **ר"ש** (חלה ב, ב). **וראה מראה הפנים** (ערלה פרק א הלכה ב במשנה, ד"ה והנוטע בספינה) **שהביא דברי הרע""ב והר"ש. אור זרוע** (הלכות ערלה סימן שיג). **ביאור הגר"א לירושלמי** (ערלה א, ב).

[53] **פנ"מ** (ערלה א, ב) **ז"ל, כדמפרש ר' יוסי טעמא מפני שהשרשין מפעפעין אותו כלומר שרשי אילן מפעפעין ונוקבין אותו לענין שהאילן יונק דרך העציץ מן הארץ ואף על פי שהוא אינו נקוב ה"ז כנטוע בארץ ע"כ. אגלי טל** (מלאכת קוצר אות יב).